

УДК 911.3.477

Барановський М.О.

Оцінка стійкості економічного зростання як індикатор депресивності регіонів

Постановка проблеми. Пріоритетними завданнями державної регіональної політики на сучасному етапі є сприяння збалансованому розвитку території, подолання відцентрово-дезінтеграційних процесів та створення відносно рівних умов для проживання населення. Особливої уваги з боку держави заслуговують регіони України, що характеризуються найгіршими показниками соціально-економічного розвитку або так звані депресивні території. На сьогодні немає одностайної думки як щодо чіткого означення депресивних територій, так і щодо методики їх виділення. Останній аспект є сферою постійних пошуків науковців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Визначення меж депресивних територій, рівня гостроти депресії, залишаються актуальними завданнями, оскільки від цього залежить розробка конкретних програм їх соціально-економічного відродження. Науковці України [1-3], Росії [4-6], інших європейських країн пропонують різні варіанти визначення депресивних територій (населених пунктів). Критичний аналіз методичного забезпечення оцінки рівня депресивності територій свідчить про відсутність єдиних підходів щодо їх здійснення. У Законі України “Про стимулювання розвитку регіонів” визначені головні критерії виділення депресивних територій: регіонів, промислових та сільських районів, а також міст обласного підпорядкування. При наявності законодавчо визначених критеріїв, майже не розробленими залишаються питання методики їх застосування та процедура ідентифікації депресивних територій.

Постановка завдання. Головним завданням даного дослідження є удосконалення методики визначення депресивності регіонів з допомогою показника стійкості економічного зростання.

Виклад основного матеріалу. У Законі України “Про стимулювання розвитку регіонів” зазначається, що головним критерієм виділення депресивних регіонів є найнижчі за останні п'ять років показники валової доданої вартості. Водночас уже кілька років в Україні спостерігається поступове зростання основних макроекономічних показників, у т. ч. й валової доданої вартості (тепер валового регіонального продукту). Це породжує ілюзію, ніби в країні немає так званих проблемних чи депресивних територій. З формальної точки зору це ніби справді так, проте дати відповідь на це питання можна лише дослідивши глибинні процеси економічного зростання. У статті 10 Закону України “Про стимулювання розвитку регіонів” описано процедуру визнання території депресивною. Це має здійснюватися за результатами щорічного моніторингу розвитку регіонів, районів та міст обласного підпорядкування за показниками, визначеними цим же Законом. Остаточне рішення про надання регіону статусу депресивного приймає Кабінет Міністрів України. Ним затверджено кілька методик проведення моніторингу соціально-економічного розвитку регіонів [7, 8], проте в цих методиках не виписана процедура виділення саме депресивних територій.

Визнання душевого показника валової доданої вартості головним

критерієм депресивності регіону загалом не викликає заперечень. Власне кажучи, у багатьох державах світу саме валова додана вартість є індикатором депресивності чи відсталості території. Водночас виникає закономірне запитання – яке саме відставання від пересічного значення слід вважати критерієм депресивності? Ознайомлення з подібними дослідженнями в інших державах світу свідчить про те, що таким мірилом є 25%. Про це зокрема йдеться в дослідженні Новикової А.М., яка зазначає, що “у більшості європейських країн головним критерієм депресивності (проблемності) є валовий внутрішній продукт. До слабозвиннутих належать регіони з рівнем ВВП на душу населення менше 75% від цього показника в середньому по ЄС” [9, С. 115]. Тобто, якщо якийсь регіон має валовий регіональний продукт в розрахунку на одну особу, менший від пересічного в державі показника на 25%, то це є підставою для віднесення його до категорії депресивних чи відсталих. Формула залежності набуває вигляду:

$$\frac{ВДВ_i}{ВДВ_{сер}} < 0,75, \text{ де } ВДВ_i - \text{ валова додана вартість } i\text{-го регіону, } ВДВ_{сер} - \text{ пересічне в}$$

Україні значення валової доданої вартості.

У даній роботі для дослідження депресивності регіонів України були використані індекси валової доданої вартості (валового регіонального продукту) за 1996-2000 та 2000-2004 рр. Інформаційною основою стали дані статистичних щорічників України [10] та офіційного сайту Державного комітету статистики України [11]. Результати обрахунків представлені в табл. 1.

Таблиця 1.

Душові показники валової доданої вартості (пересічні значення за відповідні роки)

Регіони	Пересічне значення ВДВ за 1996-2000 рр., грн.	Пересічне значення ВДВ за 2000-2004 рр., грн.	Регіони	Пересічне значення ВДВ за 1996-2000 рр., грн.	Пересічне значення ВДВ за 2000-2004 рр., грн.
АР Крим	1365,6*	3238,2*	Полтавська	2384,4	5333,0
Вінницька	1473,0	3233,8*	Рівненська	1511,6	3216,4*
Волинська	1315,4*	3166,4*	Сумська	1799,2	3597,0
Дніпропетровська	2346,0	5575,4	Тернопільська	1170,0*	2444,6*
Донецька	2291,6	5912,4	Харківська	1952,4	4535,2
Житомирська	1461,2	2859,4*	Херсонська	1407,8*	3018,4*
Закарпатська	1059,2*	2777,4*	Хмельницька	1520,6	3039,6*
Запорізька	2589,4	5170,6	Черкаська	1663,6	3134,8*
Ів.-Франківська	1409,0*	3479,4	Чернівецька	1080,2*	2421,4*
Київська	2160,4	4341,2	Чернігівська	1681,6	3444,4*
Кіровоградська	1333,4*	3285,8*	Київ	3628,6	14238,4
Луганська	1680,6	3740,6	Севастополь	1120,2*	3784,8
Львівська	1436,8	3529,8	Україна	1880,8	4636,0
Миколаївська	1724,0	4086,4		0,75 =1410,4	0,75=3477
Одеська	1909,8	4667,0			

* - претендують на статус депресивних регіонів

Згідно наведеної вище методики, у 1996-2000 рр. критеріям депресивності відповідали вісім регіонів: АР Крим, Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Тернопільська, Херсонська та Чернівецька області. Аналогічний показник ВДВ характерний і для Севастополя.

У 2000-2004 рр. кількість депресивних регіонів збільшилася. Окрім уже згаданих регіонів, туди увійшли Вінницька, Житомирська, Рівненська,

Хмельницька, Черкаська та Чернігівська області. Таким чином їх кількість зросла до 14 одиниць.

Оскільки в дослідженні за різні часові відрізки зустрічаються різні регіони, то до депресивних найдоцільніше віднести ті з них, які представлені в обох класифікаціях. Такими є АР Крим, Волинська, Закарпатська, Кіровоградська, Тернопільська, Херсонська та Чернівецька області.

Регіональні трансформації, що тривають в Україні, інколи не вписуються у загальноприйняті канони економічної науки. При загальному низькому рівні економічного розвитку, зростання валового регіонального продукту може бути наслідком тимчасового збігу сприятливих чинників, відновлення виробництва в одній із галузей і не є свідченням стабільного, поступального відродження регіону. Тому поряд з оцінкою душевого показника валової доданої вартості, для визначення рівня депресивності доцільно використовувати більш складні, комплексні індикатори економічного зростання, які, проте, формуються на основі валової доданої вартості. Одним із таких індикаторів є показник стійкості економічного зростання.

Поняття “економічне зростання” слід трактувати як тривалий, стійкий ріст душевих показників валової доданої вартості. Кількісною стороною економічного зростання є темпи росту валової доданої вартості, якісною – зростання конкурентоздатності економічних суб’єктів.

У статистиці проблема оцінки економічного зростання розглядається з кількох позицій, проте найбільш ґрунтовною є точка зору, згідно якої “... повна стійкість змін рівнів динамічного ряду спостерігається лише тоді, коли кожен наступний рівень або вищий за всі попередні (стійкий ріст), або нижчий за всі попередні (стабільне зниження). Будь яке порушення чіткої послідовності свідчить про певну хаотичність змін” [12, с. 494].

Формула визначення індикатора стійкості економічного зростання наведена в дослідженні Є.І. Тихомирової [13, С. 12] і має такий вигляд:

$$KYR = \frac{a \cdot k_a}{n \cdot (a + b) \cdot (1 + k_b)}, \text{ де } KYR - \text{ індикатор стійкості економічного зростання;}$$

$$a = \sum_{i=1}^{k_a} a_i \text{ та } b = \sum_{m=1}^{k_b} b_m - \text{ суми темпів зростання відповідно сприятливого та}$$

несприятливого періодів; k_a та k_b - кількість сприятливих та несприятливих періодів; n - загальна кількість періодів спостереження. KYR може змінюватися в межах від 0 до 1. Показник буде дорівнювати 1 в тому разі, коли за всі періоди у регіоні спостерігається стабільне зростання, а 0 тоді, коли відбувається постійне падіння.

Застосування даної формули потребує певного роз’яснення. Під періодами сприятливих чи несприятливих змін слід розуміти відповідно зростання та падіння темпів душевих показників валової доданої вартості. Оскільки в останні роки в Україні спостерігається лише зростання даного показника (у фактичних цінах), то критерієм сприятливості чи несприятливості змін було визначено пересічне в Україні значення темпів росту валової доданої вартості за відповідний період. Отже, до несприятливих періодів були віднесені ті з них, упродовж яких темпи росту валової доданої вартості у певному регіоні були нижчими за пересічний в Україні показник і, навпаки, до сприятливих ті періоди, коли зростання перевищувало пересічне значення.

До аналізу були залучені регіональні показники динаміки валової доданої вартості за період з 1997 по 2005 рр. Всього було охоплено вісім часових відрізків, а результати обрахунків представлені у табл. 2. Основний алгоритм

Таблиця 2.

Розрахунок індикаторів стійкості економічного зростання

№ п/п	Регіони	Кількість періодів, коли ріст ВДВ перевищував пересічне значення, K_a	Кількість періодів, коли ріст ВДВ був меншим за пересічне значення, K_b	$a = \sum_{i=1}^{K_a} a_i$	$b = \sum_{m=1}^{K_b} b_m$	KYR	Середня геометрична росту, %
1.	АР Крим	4	4	105,6	77,1	0,0578	122,3
2.	Вінницька	1	7	35,6	123,1	0,0035	119,3
3.	Волинська	4	4	125,4	61,1	0,0672	122,5
4.	Дніпропетровська	3	5	74,4	109,6	0,0253	122,4
5.	Донецька	5	3	150,1	55,2	0,1142	124,8
6.	Житомирська	2	6	56,3	89,4	0,0138	117,6
7.	Закарпатська	5	3	127,7	73,9	0,0989	124,7
8.	Запорізька	4	4	104,3	65,1	0,0615	120,5
9.	Ів.-Франківська	5	3	116,7	69,2	0,0981	122,8
10.	Київська	3	5	97,3	65,6	0,0373	119,5
11.	Кіровоградська	1	7	50,0	130,6	0,0043	121,6
12.	Луганська	3	5	97,6	80,3	0,0342	121,5
13.	Львівська	5	3	114,9	64,7	0,1055	121,9
14.	Миколаївська	3	5	113,1	71,2	0,0384	122,1
15.	Одеська	5	3	79,5	91,4	0,0726	122,6
16.	Полтавська	4	4	115,5	72,4	0,0615	122,7
17.	Рівненська	1	7	25,0	133,7	0,0025	119,3
18.	Сумська	1	7	40,2	105,2	0,0043	117,6
19.	Тернопільська	2	6	21,7	125,3	0,0053	118,1
20.	Харківська	4	4	103,6	79,9	0,0564	122,6
21.	Херсонська	1	7	22,9	146,2	0,0021	120,0
22.	Хмельницька	0	8	0,0	145,0	0,0000	117,7
23.	Черкаська	1	7	46,6	96,6	0,0051	117,3
24.	Чернівецька	2	6	58,0	141,3	0,0104	118,9
25.	Чернігівська	2	6	46,2	108,8	0,0106	118,9
26.	м. Київ	8	0	308,6	0,0	1,0000	130,6

застосування даної формули полягає у тому, що чим більше в регіоні сприятливих періодів, тим стабільнішим є його економічне зростання. Це у свою чергу свідчить про динамічність розвитку регіону і його можливості щодо виходу зі стану стагнації або депресії.

Проведене дослідження показало, що в Україні немає жодного регіону, за винятком м. Києва, який би характеризувався стабільними показниками стійкого економічного зростання. Найбільшу кількість сприятливих періодів мають Донецька, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська та Одеська області. У них спостерігається по п'ять періодів, коли динаміка зростання їх валової доданої вартості перевищувала пересічне в Україні значення. У більшості регіонів України переважає кількість несприятливих періодів. Особливо варто виокремити Хмельницьку область, де немає жодного сприятливого періоду, а тому показник KYR для цього регіону дорівнює 0. Значна перевага несприятливих періодів над сприятливими характерна також для Вінницької, Житомирської, Кіровоградської,

Рівненської, Сумської, Херсонської та Черкаської областей.

За інтегральним індикатором стійкості економічного зростання регіони України можна розділити на п'ять груп (табл. 3). До першої групи увійшли

Таблиця 3.

Групування регіонів України за показниками стійкості економічного зростання

Величина індикатора стійкого росту	Регіони України
до 0,010	Вінницька, Кіровоградська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Хмельницька, Херсонська, Черкаська
0,010-0,033	Дніпропетровська, Житомирська, Чернівецька, Чернігівська
0,033-0,056	Київська, Луганська, Миколаївська
0,056-0,079	АР Крим, Волинська, Запорізька, Одеська, Полтавська, Харківська
понад 0,079	Донецька, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, м. Київ

регіони з найнижчими значеннями KYR, до останньої – з найвищими. Регіони першої та частково другої груп можуть бути віднесені до категорії депресивних. У них спостерігається поступове зростання валової доданої вартості, проте у порівнянні з іншими регіонами ці темпи є найнижчими.

У табл. 2, поряд з інтегральним індикатором стійкості економічного зростання, наведені також середні за вісім періодів показники темпів росту валової доданої вартості, визначені за формулою середньої геометричної. Між ними існує тісний взаємозв'язок, про що свідчать обрахунки кореляційної залежності. Коефіцієнт парної кореляції між інтегральним індикатором економічного зростання та середніми темпами росту валової доданої вартості складає 0,765, тобто один показник залежить від іншого майже на 65%.

Таким чином, враховуючи показник стійкості економічного зростання, до категорії депресивних регіонів найпевніше можна віднести Вінницьку, Кіровоградську, Рівненську, Сумську, Тернопільську, Хмельницьку, Херсонську, Черкаську, Житомирську, Чернівецьку та Чернігівську області. Порівняння проведених за різними методиками досліджень свідчить про те, що їх результати дуже близькі між собою, за винятком Волинської та Івано-Франківської областей, які за душовими показниками валової доданої вартості відносяться до депресивних, а за показником стійкості економічного зростання – ні. Про тісноту взаємозв'язку свідчать і показники кореляції. Між даними, наведеними в таблиці 1, і KYR (табл. 2) величина коефіцієнтів кореляції становить відповідно 0,793 (1996-2000 рр.) та 0,955 (2000-2004 рр.). Це свідчить, що саме економічні тенденції останніх років найбільш суттєво впливають на рейтинг депресивності територій України.

Серед макрорегіонів України найнижчими показниками індикатора стійкого росту вирізняються Подільський, Центральний та Північно-Західний економічні райони, що цілком закономірно, оскільки регіони, які їх формують характеризуються незначними величинами KYR (табл. 4). Наприклад всі три області Поділля характеризуються дуже низькими показниками стійкості економічного зростання.

Вивчення територіальної динаміки з використанням методики обрахунків індикатора стійкості економічного розвитку дало можливість визначити в Україні макрорайони-лідери та макрорайони-аутсайтери (рис. 1 та 2).

Таблиця. 4.

Розрахунки індикатора стійкого економічного зростання в розрізі макрорегіонів України

№ п/п	Регіони	Кількість періодів, коли ріст ВДВ перевищував пересічне значення, K_a	Кількість періодів, коли ріст ВДВ був меншим за пересічне значення, K_b	$a = \sum_{i=1}^{K_a} a_i$	$b = \sum_{m=1}^{K_b} b_m$	KYR	Середня геометрична рота, %
1.	Донецький	8	8	123,9	67,8	0,0742	123,2
2.	Придніпровський	7	9	89,4	87,4	0,0434	121,5
3.	Північно-Східний	9	15	86,4	85,8	0,0407	121,0
4.	Столичний	15	17	127,1	66,0	0,2654	121,7
5.	Причорноморський	13	19	80,3	96,5	0,0427	121,8
6.	Подільський	3	21	19,1	131,1	0,0029	118,4
7.	Центральний	2	14	48,3	113,6	0,0047	119,5
8.	Карпатський	17	15	104,3	87,3	0,0782	122,1
9.	Північно-Західний	5	11	75,2	97,4	0,0348	120,9

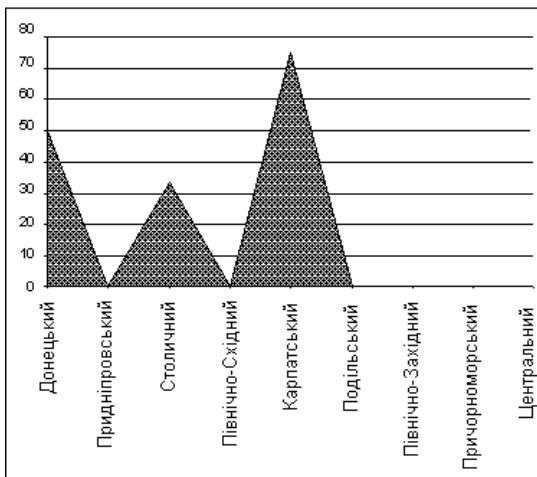

Рис. 1. Розподіл за економічними районами регіонів, що входять до п'ятірки лідерів за індикатором стійкості економічного зростання.

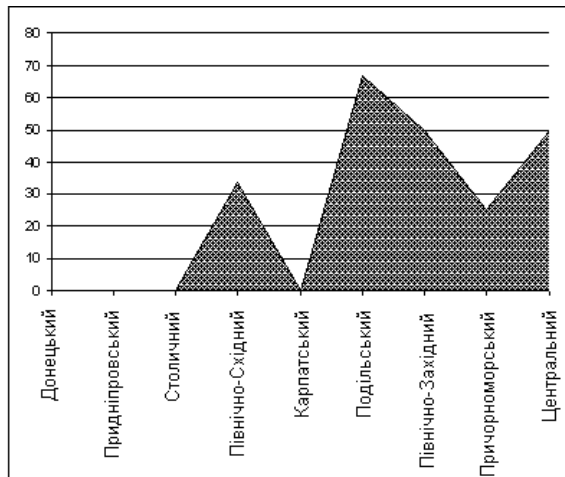

Рис. 2. Розподіл за економічними районами регіонів, що входять до п'ятірки аутсайдерів за індикатором стійкості економічного зростання.

У першому випадку це Карпатський економічний район, 75% областей якого входять до першої п'ятірки регіонів за величиною індексу економічного зростання, у другому – Подільський район, де 2/3 областей входять до п'ятірки регіонів-аутсайдерів. Нейтральна ситуація склалася в Придніпровському економічному районі, де немає представників ні в п'ятірці лідерів, ні в п'ятірці аутсайдерів.

Висновки. За останні роки в соціально-економічному розвитку регіонів України спостерігаються два протилежні процеси: з одного боку, зростання

основних макроекономічних показників, з іншого – посилення асиметрії у їх розвитку. Проявом останнього є збільшення числа відсталих регіонів, де основні соціально-економічні показники нижчі від пересічних в Україні. Використання методики визначення індексу стійкості економічного зростання дає можливість більш об'єктивно встановити перелік таких депресивних (відсталих) регіонів. Найбільша їх кількість зосереджена в Подільському (Вінницька, Хмельницька), Центральному (Кіровоградська) та Північно-Західному (Рівненська) економічних районах. Крім цього, дана методика дозволяє визначити тенденції в економічному розвитку регіонів, у т. ч. побачити перспективи виходу окремих територій зі стану депресії.

1. Коломійчук В.С. Соціально-економічний розвиток адміністративного району в умовах перехідної економіки (підходи до вивчення, стратегії розвитку). – Тернопіль: Укрмедкнига, 2001. – 440 с. 2. Заставний Ф.Д. Депресивні регіони України: аналіз, оцінка, проблеми // Регіональна економіка. – 2005. – №1. – С. 87. 3. Шаульська Л.В. Напрями удосконалення державної регіональної соціальної політики // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. – 36. наук. праць. – 2003. – Вип. 5.– Ч. 3. – С. 245-256. 4. Козаков Е., Шеломенцев А. Оценка социально-экономического состояния депрессивных регионов // Экономист. – 1999. – №11. – С. 75-81. 5. Куперштох В.Л., Соколов В.М., Суспицын С.А., Ягольницер М.А. Методические основы выделения депрессивных и отсталых регионов // Регион: экономика и социология. – 1996. – №2. – С. 3-33. 6. Лексин В., Швецов А. Приоритеты региональной политики. Депрессивные территории и механизмы их санации // Российский экономический журнал. – 1995. – №1. – С. 31-39. 7. Методика визначення комплексної оцінки результатів соціально-економічного розвитку регіонів (затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 4 лютого 2004 р.) / www.rada.gov.ua. 8. Порядок проведення моніторингу результатів діяльності КМ України та Ради міністрів АР Крим, обласних, Київської і Севастопольської державних адміністрацій (затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 6 квітня 2005 р.) / www.rada.gov.ua. 9. Новікова А.М. Депресивні території: європейський досвід та проблеми України // Стратегічна панорама. – 2000. – №3-4. – С.115. 10. Регіони України. – Статистичний збірник. – Ч. 1. – К., 2005. – 511 с. 11. www.ukrstat.gov.ua. 12. Елисеева И.И., Юзбашев М.М. Общая теория статистики. – М.: Финансы и статистика, 2004. – С. 494. 13. Тихомирова Е.И. Комплексный подход к оценке устойчивости экономического роста и конкурентоспособности регионов Российской Федерации // Вопросы статистики. – 2006. – №2. – С. 12.

The methodical accesses to the ascertainment of the depressive region are analyzed. Using of the pointer of stability of economical increase as the indicator of the depression of the territories is justified. The valuation of depressive regions and economical makroregions of Ukraine is made.